

Recuperatorii de trecut

Pe lângă Fotografe.

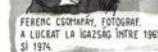
Salvată de la gunoi, o arhivă uriașă de fotografie din perioada comunistă devine subiectul unei investigații artistice despre timp și memorie.

●
DIANA MESEȘAN
text

★
ARHIVA MINERVA
fotografii

◆
ROMA GAVRIŁĂ
ilustrație

În rolurile recuperatorilor:

FERENC CSMÁNY, FOTOGRAF.
A LUCRAT LA IGAZSÁG ÎNTRE 1965
SI 1974.

FERENC DÉÁK, FOTOGRAF. A LUCRAT
LA COTIDIENUL IGAZSÁG ÎNTRE 1960
SI 1965.

ZOLTÁN TIBOR SZABÓ, ISTORIC.
A SALVAT ARHIVĂ DE LA GUNOI

DEZSŐ MIKLÓS, ARTIST. I-A
IMPLICAT PE FOȘTI MUNCITORI
IN RECUPERAREA ARHIVELOR

LÁSZLÓ VÁRDAI, ARTIST. A LUCRAT
LA SCANAREA NEGAȚIVELOR.

RĂZVAN ANTON, ARTIST. ARHIVĂ A
FOST PRINCIPALA LUI SURSE DE
INSPIRAȚIE ÎN ULTIMII ANI.

In camera de zi, cu perejii acoperiți de picturi și desene, Ferenc Csomașay, unul dintre primii fotografi profesioniști din Cluj-Napoca de după al Doilea Război Mondial, aşază pe un taburet verde câteva fotografii alb-negru îndoioase. Le netezăte mai întâi și apoi le face sul. Le apropie puțin de piept, cu mișcări sigure, apoi le dă drumul. E o tehnică de a îndrepta printurile, pe care bărbatul de 82 de ani, acum într-un scaun cu rotile, o să fie de zeci de ani, dinainte să se angajeze la ziarul *Igazság* din Cluj-Napoca, în 1965.

În era asta, banii nu erau o problemă. Niciodată nu am auzit că nu putem să mergem pe teren", povestea fotograful. Pe teren însemna, de multe ori, în fabrici. Odată a primit sarcina să fotografizeze un muncitor care tocmai se întoarsese din Africa. L-a întrebat cum a fost acolo, dar omul a dat din urmă și a zis doar: "O fost". Csomașay a insistat cu întrebările, dar nu a putut scoate mai mult de la bărbat.

„S-a dus la un coleg de-a lui și i-a cerut ajutorul. „Așulta, când vezi că eu am ridicat aparatul, atunci tu te duci, stai în spatele respectivului și îl prinzi de cur. Tu numai atâta trebuie să fac.“ De la ciupită, muncitorul întors din Africa a sărit în sus răzănd, iar Csomașay a apăsat pe declanșator. A făcut o singură poză, pe care i-a arătat-o apoi redactorului-șef. „Favorațul Csomașay, să știi că să făcut un lucru excepțional. Se vede ce bucurie a avut dânsul în Africa.“

În perioada comunistă, au existat doar două cotidiene în Cluj-Napoca, unul în maghiară, *Igazság*, unde a lucrat Csomașay, și unul în română, *Fădia*. Ambelă țineau de Comitetul județean de presă din Cluj. Redacțiile lor erau intr-o clădire din centrul orașului, pe strada Napoca 16.

Intreaga colecție foto a celor două cotidiene, numită ulterior Arhiva Minerva, a fost recuperată în ultimii ani de o echipă de istorici, jurnaliști și artiști. Istoricul Zoltán Tibori Szabó a salvat de la gunoi negativele și le-a pus la dispozitiv, iar fotoreporterul Ferenc Csomașay și Ferenc Deák și-au văzut munca reînșusită și pusă într-un nou context. Arhiva conține peste 33.000 de imagini, disponibile online din 2016 (photoarchive.minerva.org.ro), care au deschis o discuție importantă despre cum ne raportăm la trecut.

Sunt portretele unor muncitori incremenți lângă utilaje, imaginele mloilor cartiere care se construiau atunci, clișee din viața cotidiană. Ai putea să răzi de fotografii pe motiv că ar fi propagandă comunistă. Dar dacă îți ridici vălvul ideologic pentru câteva clipe, poți să le descoperi valoarea documentară. Bucățile de celuloid păstrează chipuri, locuri și oameni care au dispărut complet. Multe din aceste fotografii au fost demolate și nu a mai rămas nicio urmă a lor, în afară de amintirile unor oameni și de aceste câteva zeci de mii de negative. Imaginile fac parte din memoria orașului

și a țării. E un portret colectiv al unui timp pe care îl considerăm demult trecut, ca și cum o linie groasă ar fi separat atunci de acum.

Ce înseamnă aceste imagini? Cum le poți privi dincolo de ideologie? Cum le poți folosi ca material de analiză și dezbatere fără să cazi în comunism/anti-comunism? Ce au de spus despre ele oamenii care au trăit și au muncit acolo?

Nu cred în arderea cărților

Intâlnesc pe Zoltán Tibori Szabó, istoric, jurnalist și președinte Asociației Culturale Minerva, în clădirea unde au funcționat cele două zile comuniste din Cluj. Acum e redacția unui alt cotidian, pe care Tibori Szabó l-a înființat la Revoluție. Bârbarul, cu sacou cadrilat, helancă și barbă, își aşază ochelarii pe masă și începe să povestească. Încăperă luminosă, situată chiar la bulevard, dar zgromotul mașinilor e estompăcat de termopanele clădirii renovate. Ca inginer, a învățat să găndească într-un sistem și să organizeze lucrurile astfel încât să le poți găsi cu ușurință. A fost un fel pregătit pentru întâlnirea de peste două decenii cu Arhiva Minerva.

După Revoluția din '89, cele două cotidiene comuniste au avut destine diferite. *Igazság* a dispărut, pe când *Fădia* a încercat să își găsească un loc în nou regim, sub numele de *Adevărul de Cluj*. *Fădia* a păstrat laboratorul foto și arhiva de fotografie a celor două zile socialiste până pe la finalul anilor 2000, când s-a mutat într-un alt sediu. Cutile cu negative au fost dusă la gunoi, sub pretextul că sunt din perioada comunistă și nu mai interesează pe nimăn. Pe Tibori Szabó, însă, l-a interesat. A întrebat dacă le poate păstra el. Să cheamă cătiva colegi de la ziar și au urcat cutile cu negative în biroul lui, unde a rămas cătiva ani. Nu avea niciun clar în minte când a recuperat arhiva, în afară de ideea că documentele din toate epoci sunt importante, indiferent de perioadă. „Nu cred în arderea cărților. Niciun fel de carte. Și operele lui Stalin, Lenin, Ceaușescu sunt tot parte a istoriei noastre. Degeaba le arunci pe foc. Nu poți să le faci dispărute din istorie.“

In 2013, Tibori Szabó l-a cunoscut pe Dénes Miklós, artist vizual și lector la Universitatea de Artă și Design din Cluj-Napoca (UAD), interesat să deconstruiască mecanismul fotografiei și să cerceteze realitatea din spațele producției de iluzie. Tibori Szabó i-a povestit lui Dénes despre arhivă. Încă nu știa nici măcar că negative include.

Artistul a privit fotografii luni de zile. Cele mai multe erau imagini din spațiu public: industrie, muncitor, agricultură. Altele

Titlu
Data
Fotoare
Identificator

[Stânga stângă]
1967-1972
neterminat
minerva_1967-1972_c3_c46_013

erau fotografii de stradă. Printre cele oficiale se stăcărașera și imagini private: un copil într-un costumă de lână, o femeie visătoare lângă un cătel pleostit, niște feti care fumează într-o cafea. Unii erau rude și prieteni ai fotografului.

Dénes a mai observat că, dacă urmăresti succesiunea imaginilor, poți să reconstituie traseele autorilor. Care erau drumurile lor zilnice, cum își organizau activitatea. Devine limpede, de exemplu, de ce o fotografie aparent banală, o masă cu flori uscate, apare de mai multe ori. Erau într-o unuia dintr-o fotoreporter. Printre zecile de mii de imagini, apar fire roșii, se leagă sensuri.

Până la al Doilea Război Mondial, fotografările erau rare în ziarul clujen. Publicațiile nu aveau fotoreporter profesioniști, ci apeleau la fotografi de studio. De exemplu, fotografările din publicația *Gazeta Ilustrată*, care a apărut între 1932 și 1941 la Cluj-Napoca, sunt semnate de ateliere foto și fotografii independenți din oraș: Fotofilm Cluj, Fiii lui P. Kovács sau P. Borteș. Fotografiile au început să apară în ziare în special de pe la mijlocul anilor '50. Partidul și-a dat seama că fotografia poate fi folosită ca propagandă: apar imagini cu lideri de partid, cu fabrici, mulțe pe ideologia vremii.

Miza lui Dénes era să decodeze imaginiile realizate pentru ziare de partid, atent controlate. Un lucru a fost clar de la început. Cei care au lucrat în fabrici, în agricultură sau în laboratoare de cercetare trebuiau să fie invitați în procesul de recuperare a arhivei. Imaginele trebuiau echilibrate cu amintirile lor. „Oamenii nu au fost întrebați atunci. Nu au fost în situația de a decide dacă vor să participe sau nu. Erau puși acolo. Uite, vine fotograful. Participă, vrei, nu vrei”, spune Dénes.

Pentru a intra în contact cu oamenii care au lucrat în aceste fabrici, Dénes a publicat în 2015 într-un ziar local un serial cu fotografii din Arhiva Mineră, cu titlul „Unde ați lucrat?”. I-a invitat pe fostii muncitori la un vernisaj, să-i aducă aminte impreună despre acel timpuri. Anunțul includea și două numere de telefon. În urma apelurilor primite, afalse că vor veni foști angajați ai fabricilor Clujana, Unirea și Iris, aşa că a imprimit mai aleas imagini din aceste fabrici, unde se produceau pantofi, diferite feluri de mașini-unei și porțelanuri. Oamenii au primit creioane, cu care puteau să își scrie amintirile pe spatele fotografiei.

Unul dintre cei care au luat legătura cu Dénes a fost Cornel Rus, tehnician la Fabrica Iris între 1947 și 1990. Deși se pensionase de douăzeci de ani, bărbatul putea să deseneze din memoria toate mașinile cu care a lucrat. Avea camera tapetată cu astfel de desene, care au fost mai târziu expuse la vernisaj.

Apoi Dénes a aflat că foștii angajați ai Fabricii Unirea se întâlnesc de două ori pe an. A mers la o astfel de întâlnire la Restaurantul Hoia, în cartierul Grigorescu, unde au venit în jur de optzeci de oameni. Au luat împreună micul dejun și prânzul. Unul dintre bărbătași facea prezența la început. În felul acesta aflu cine a murit într-între două întâlniri anuale. Se asezau la mese aproape după cum erau

organizați în fabrică, pe secții, fiindcă fusese obișnuință să stea zeci de ani unul lângă altul.

Mulți dintre ei au asistat la distrugerea fabricilor în care au muncit. Unii au lucrat chiar la demolarea lor, pentru că doar asta mai găseau de muncă. Încă nu erau pensionați, iar producția fusese deja opriță.

Mărturii fostilor muncitori ne ajută să înțelegem aceste fotografii. Sunt oameni care nu au avut niciodată o voce. Oameni care n-au fost niciodată chemați să își spună părere. Oameni care nu au participat la luară decizilor. „A fost o ruptură între clase. și ei au fost cumva perdenți”, spune Dénes.

În Ocident, vechiile uzine au fost transformate în spații muzeale, spune istoricul Tibor Szabó. În Cluj s-au demolat aproape toate fabricile, iar utilizajele au fost vândute la fier vechi, cu unele excepții. De exemplu, clădirile care găzduiau Fabrica de mobilă Libertatea, unde lucrau mii de oameni, au fost conservate și transformate într-un parc tehnologic pentru companii IT. Dar, deși a fost păstrat vechea arhitectură, e o lume cu totul nouă din punct de vedere social. Muncitorii au fost înlocuți de corporațiști. În pauzele de muncă, angajații ai companiilor de tehnologie se plimbă pe gazonul verde cu căne-ur latte în mână și o felie de cheesecake.

Anal acesta, la început de iunie, Dénes a expus la galeria Eastward Prospectus din București, alături de alți artiști din Cluj și București. Printre imaginile expuse erau fotografii din Arhiva Mineră, pe care foștii angajați ai fabricilor și-au scris amintirile. Dénes a tiner legătura cu muncitorii care veniseră la vernisaj în 2015, iar aceștia l-au pus în contact și cu alți colegi de-a lor.

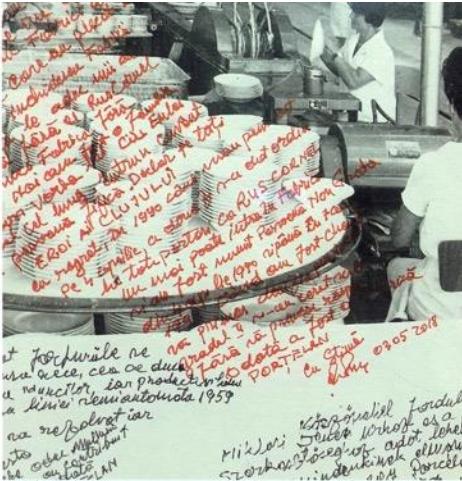
Fotografia cu mama

In 2014, Dénes și colegii lui au început procesul de digitalizare a arhivei, după ce au obținut niște fonduri de la Fundația RomaniaOne, înființată de un american. Toată povestea a durat cam un an, cât să scanzezi și să organizezi 33.000 de cadre.

Unul dintre cei care l-au ajutat pe Dénes a fost László Váradi, un artist Tânăr din Cluj-Napoca, care între timp s-a mutat la Budapesta.

László a descoperit în arhivă o imagine din 1983, care i-a atras atenția: o femeie cu părul creț, îmbrăcată elegant, cu o fustă lungă și tocuri, surprinsă pe o bancă în Piața Unirii din Cluj, aproape de sediul redacțiilor *Făclă* și *Igazság*.

A recunoscut-o după cercei și punea de plastic de lângă ea, pe care scria numele unei firme din Ungaria, de unde își cumpărau părinții lui viniluri în perioada comunistă. Femeia din poză era chiar mama lui. A printat fotografie și a înrămat-o în apartamentul

Cândva a fost ORDINE. Ne-am pierdut sănsele în această ORDINE.

90
László Kálmán, Clujana

Metoda veche de glazurat farfurile se făcea cu mâinile în glazură rece, ceea ce ducea la îmbolnăvirea măinilor muncitorilor, iar productivitatea era scăzută. Prin introducerea liniei semi-automate în 1959, pe linia Protecției Muncii s-a rezolvat, iar randamentul a crescut. Prin modesta mea expunere aduc mulțumiri tuturor celor ce au contribuit la ceea ce a fost odată FABRICA DE PORTELAN. Cu stîmă, 03.05.2018, Cluj-N., Rus Cornel.

99

Foști angajați ai fabricilor și-au scris amintirile pe fotografii.

Titlu
Data
Fotograf
Identificator

[Fără titlu]
1966-1972
născut
minerva_1966-1972_c1_i43_006

Titlu
Data
Fotograf
Identificator

Catene mici
aprilie 1972
născut
minerva_1967-1972_c1r8_016

Mănăstur
Iulie 1968
Cluj-Napoca, cartierul Mănăstur
născut
minerva_1968-1972_c1_i24_013

Gheorgheni II, cu tele
Iunie 1968
Cluj-Napoca, cartierul Gheorgheni
născut
minerva_1967-1973_c3r8_006

Recuperatori de trecut

59

Nu erau doar niște imagini din perioada comunistă. Era o colecție cu fotografii din perioada respectivă din Cluj. Era o istorie la care te puteai raporta în plan local. Era ca o descoperire arheologică.

Răzvan Anton, artist

lui din Budapest. Încadrarea neglijentă și faptul că era printre ultimele imagini de pe film l-au făcut să creadă că e o fotografie făcută în grabă, chiar înainte de a preda filmul. Fotograful mai avea probabil câteva poziții goale, aşa că a făcut câteva poze în Piața Unirii, unde, întâmplător, mama lui se odihnea pe o bancă.

Dincolo de mulți alte posibile sensuri, Arhiva Minerva e un document despre evoluția unui oraș, despre naștere și moarte, în care poate să recunoști oamenii și locuri. „Nu erau doar niște imagini din perioada comunistă. Era o colecție cu fotografii din perioada respectivă din Cluj. Era o istorie la care te puteai raporta în plan local. Era ca o descoperire arheologică”, spune Răzvan Anton, grafician și lector la Universitatea de Artă și Design din Cluj-Napoca (UAD), ale cărui lucrări explorează relația dintre reprezentare și memorie.

Pentru Anton î-a uitat calitatea fotografilor: erau bine incadrate și bine păstrate, la nivelul fotografilor de presă din Occident din vremea asta. În plus, era greu să îți dai seama cine e autorul imaginii, să faci diferență între fotoreporter. Imaginile păreau să respecte niște standarde clare, care țineau la distanță personalitatea fotografului.

Între Răzvan Anton și Dénes Miklós a existat un consens de la început: nu i-a interesat că de frumoase sau spectaculoase sunt pozele. Și înci nu a fost o reglare de conțuri cu trecutul. „Ne-am uitat la ele cum se uită un cercetător la o descoperire”, spune Anton. „Încercând să-i găsească cumva toți parametrii. Să o folosească ca o marturie sau o probă. Să citească imagine pe căt se poate deconectată de contextul ideologic. Ca o marturie antropologică, de fapt. Astea sunt niște urme antropologice.”

Pentru el a fost fascinant să găsească lucruri care nu corespundea cursurilor care spune că totul era sinistru în perioada comunistică. „Când parcurgi în diagonală toate imaginile, vezi o evoluție, o curbă. Observ ceva schimbându-se în interiorul imaginilor, al felului în care arată oamenii, în care pozează.” Începi să vezi diferențele de la un deceniu la altul și să ai o imagine mult mai nuanțată asupra trecutului comunist.

Arhiva Minerva e principalul subiect cu care Răzvan Anton lucrează de câțiva ani. A început să imprime imagini din arhiva prin procese de dezvoltare alternativă, care pot dura și luni de zile. Prin comparație, o dezvoltare obișnuită e un proces de câteva minute. Sau a gravat niște oglini cu imagini din Arhiva Minerva. E o „investigație artistică” despre „relația dintre arhivă și timpul care intră în joc”, spune graficianul.

Expoziția organizată la începutul lui iunie în București, pe baza Arhivei Minerva, să a numit „Obiectele din oglindă sunt mai aproape decât par a fi”. Aceasta e textul pe care îl găsim pe oglinile retroizoare ale mașinilor, a explicit artistul Răzvan Anton într-un interviu. „Acstea intervinții pe care le facem pe marginea arhivei înseamnă construirea unor dispozitive retroizoare, niște dispozitive de a privi în urmă.”

Cutile cu filmele foto recuperate

59

Cutia galbenă

Dintre toți fotoreporterii care au muncit la cele două cotidiene clujene mai trăiesc doar doi: Ferenc Deák și Ferenc Csomařay, care au lucrat unul după altul la ziarul *Igazság*. Csomařay stă într-o casă cu cerdac verde, din centrul Clujului, iar Deák locuiește într-un cartier din New York, unde a emigrat în 1978.

După o operație la picior anul trecut, Csomařay se deplasează mai greu. Așa că cea care îmi prezintă micul muzeu din casa lor e soția lui, Gyöngyvér Pál. Aduce pe rând fotografii vechi, aparate de deve-lopat, cutii cu negative, o broșură de la o expoziție foto din '76 numită *Lumea artistică a lui Csomařay*.

Printre ele e și stâmpila lui Csomařay, cu fosta lui adresă, Porumbelilor 6. Acolo a locuit și a avut laboratorul foto personal în perioada comunistă. În afără de cei zece ani în redacția *Igazság*, Csomařay a lucrat ca liber-profesionist, apoi ca fotograf la Muzeul de Istorie a Transilvaniei. După '90, a fost corespondentul unui ziar maghiar din București.

Gyöngyvér Pál e arhivistă casei, lucidă și extrem de alertă. „Gyöngy” înseamnă în maghiară *mărgele* (sau perle), iar „vér”, sănge. E un nume compus, inventat de un scriitor maghiar, îmi explică ea. „Eu sunt compus, dar fiecare cu numele lui”, spune de la început. Apoi Gyöngyvér, care a fost profesoră de filosofie și economie la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, își ia un carnet și notează discuția pe care o am cu Csomařay. Îl completează, îi traduce unii termeni din română în maghiară și îl corectează uneori. Ferenc spune că are 1,87 m, iar Gyöngyvér intervine gălăjind: „Acum e posibil mai puțin”.

Când a început munca la cotidian, Csomařay terminase de cățiva ani Facultatea de Litere. Învățase fotografie în adolescență de la un fotograf ambulant evreu, pe care l-a întâlnit în comuna Cățcău, unde familia lui avea pământ și el își petrece verile.

S-a angajat la ziar ca urmare a unei duble întâmplări. În '65, Csomařay s-a întâlnit cu un fost coleg pe strada Horea, în Cluj-Napoca. Acesta i-a povestit că în gară din Oradea, înainte de a se urca în tren, a auzit doi necunoscuți povestind că ziarul *Igazság* își căuta un fotoreporter. Csomařay nu lărua nicăieri în perioada aia, așa că și-a strâns cîteva fotografii într-o cutie și s-a dus la redacție a două zi. Nu știa pe nimeni acolo, dar a întrebărat de redactorul-șef.

Gyöngyvér caută într-un dulap de lângă ușă și se întoarce cu o cutie galbenă pe care scrie *Photo chemical industry. Photographic paper. Forte*. E cutia originală cu care Csomařay s-a dus la redactorul-șef, András Kovács, în 1965. „Kovács s-a uitat așa. Cum vă uitai dumneavoastră. Dar nu erau așa îndoioze pozele atunci. Și după ce s-o uităt la poze, l-am întrebat pe dânsul *putem discuta sau nu putem discuta?* Și a spus *putem discuta*. Și eu atunci simțeam că am șansă să fiu fotoreporter. Și atunci a început cariera mea”, povestește acum Csomařay cu ochii în lacrimi.

„Nu servîți o cafea?”, intervine Gyöngyvér.

Fotograful și soția lui s-au cunoscut la un Lactobar, în anii '70, dar se stăiu din vedere mai de demult. S-au întîles unul pe altul de la început, deși e mare diferență între un profesor și un jurnalist, explică Gyöngyvér. „Noi suntem așa, structurați, dar jurnaliștii au mare libertate.” Profesorii trebuie să pună accentul pe latura pozitivă, pe când dacă un jurnalist scri frumos, toată lumea se plăcăște, adăugă ea. „Fer si merge pe stradă și observă o gaură pe care nimenei nu o vede în afără de el.”

În ultimii ani, Csomařay nu a mai făcut fotografii, dar a continuat să scrie. Îmi povestește de ultima lui recenzie la carteau lui Varujan Vosganian, fa editată Gyöngyvér. Ea e „capul limpede”. Degeaba stai între patru pereți cu tablouri frumoase dacă nu ai cu cine discuta, spune fotograful. „Culmea e că iubește exact aceleași lucruri pe care le iubesc eu. Atunci nu avem pentru ce să ne certăm. Ceartă începe când ceva lipsește.”

Pe teren

In 1960, Ferenc Deák nu știa ce înseamnă să fie fotoreporter. Avea 19 ani și tocmai se întorcea din armată. Lucrea la atelierul fotografic al tatălui său care lucrau la ziarul *Igazság*. I-au zis că au nevoie de un fotoreporter, „ca să bun, bătrânuțul care a fost, a murit”. Deák nu a știut ce să răspundă, așa că a zis că se mai gândește. S-a sfătuit apoi cu tatăl lui, care nu a ezitat. „Tu ești nebun? Asta este sansa vieții tale.

Și chiar așa a fost”, îmi spune Deák la telefon. „A fost sansa vieții mele. Eu am făcut toată viața ca un vrăj și ce mi-a placut.” Fotograful are acum 77 de ani și locuiește în New York de patruzeci de ani. A lucrat trei ani și în laboratorul foto al Muzeului de Artă Modernă (MOMA).

La ziarul *Igazság* a muncit între 1960 și 1965. A fost una dintre cele mai ferice perioade din viața lui. Spune că era cel mai Tânăr și cel mai vesel. Așa că s-a impretenit rapid cu toată lumea. A dormit multe serii la redacție, cu capul pe colecția ziarului, fie pentru că trebuia să fotografieze spectacole de teatru seara, fie pentru că părea că va trecea până târziu într-un restaurant și nu voia să o deranjeze pe mama lui.

Viața de fotoreporter era presărată cu mese ieftine. Deák își amintește de prima lui zi la ziar, când a mers cu tovarășa Dózsa pe teren și s-a oprit la Turda să ia micul dejun. „Atâtă mâncare pentru trei lei, că eu am zis că asta nu există.” În Cluj, mâncă zilnic la cantină, unde o masă era la fel de ieftină. Acolo își luau masa și activiștii de partid, cu care s-a impretenit. Relațiile astăzi i-au prins bine mai târziu. La începutul anilor '70, Deák a fost chemat să lucreze la ziarul

[Pără titlu]
Data: 1967-1972
Loc: Cluj-Napoca, Centru
Fotograf: medie/mediu
Identificator: minerva_1967-1972_c2_c16_007

Titlu
Dată
Loc
Fotograf
Identificator

Gheorgheni II
august 1967
Cluj-Napoca, cartierul Gheorgheni
nădejdeCatal
minerva_1967-1972_0r16_607

Năzuință din Zalău pentru că l-a cunoșteau pe prim-secretarul din Salaj, care fusese prim-secretar în Gherla.

Cei de la ziar erau ca o familie, povestea Deák. Mergeau la petreceri unii la alții, vorbeau de problemele lor. „Degeaba încearcă unii să sugereze ce timpuri proaste erau. Poate că... Știi ce? Nică nu știam ce se întâmplă în România. Eu lucrăm în acest cerc magic al ziarului, umbram să am că mai mulți poze și mă știa tot orașul.” Apoi au venit anii când s-a strâns cureaua și a fost mai drastic, spune Deák. „Dar eu la ziar, ca fotoreporter, nu simteam asta. Auzeam vorbe, dar nu simteam.”

Csomafay își amintește că la redacția *Igazság* exista o cărticică de 52 de pagini, cu ce nu aveai voie să fotografiezi, dar nu mai știe care erau interdicțiile propriu-zise. Deák nu o ține minte deloc. Spune că nu există niciun fel de restricții la fotografat. „Am facut ce am vrut la aceste zile în timpul comunismului.”

Din fiecare dată când era chemat la Securitate, Csomafay ieșea de acolo ud de transpirație. „Totuși trebuia să fi foarte atent ce spuneai, cum spuneai.” Apoi fotograful schimbă subiectul. „Noi, ziariști, trăim în altă viață. Și o fotografat sunt o multime de lucruri noi-noue. Dar viața nu stă într-un loc. Are o mișcare, vrei, nu vrei. Dacă nu vrei, viața merge pe lângă tine și ai rămas cu fundul gol.”

În 1974, Ferenc Csomafay a încheiat colaborarea cu *Igazság*. Fotograful povestește că nu a mai putut rămâni pentru că nu era membru de partid. Motivul oficial al plecării nu a rămas consemnat. Sa păstrează însă procesul-verbal, încheiat în 30 iulie 1974, prin care Ferenc Csomafay a predat gestiunea laboratorului ziarului *Igazság*.

Deák a emigrat în America în 1978 din cauza denunțurilor altor fotografi. E convins că erau invidioși pe cărătiga. Ca fotoreporter la un cotidian de partid, aveai voie să colaborezi și cu alte publicații sau să lucrezi în propriul atelier. Ambii fotografi povestesc că banii nu erau o problemă în perioada aceea.

Arhiva Minerva poate fi consultată la adresa:
photoarchive.minerva.org.ro

Fructe tropicale

A

rhiva celor două cotidiene este păstrată de Asociația Culturală Minerva, într-o incăperie la demisol, la adresa Napoca 16. Aici se țineau în perioada comunistă bananele, portocalele și alte fructe tropicale de care bucurau cei din conducerea partidului. Negativele sunt păstrate în niște cutii de un verde spălăcit, care ocupă două dulapuri. Tot aici găsești zare din perioada comunistă sau titluri publicate de Minerva, cea mai importantă editură maghiară din Transilvania în perioada interbelică. Când am fost acolo, un tânăr făcea cercetare pentru lucrarea de diplomă.

Arhiva personală a lui Ferenc Csomafay e depozitată, deocamdată, la el acasă, cu tot ce a fotografat de-a lungul cătoră decenii, inclusiv multe fotografii de teatru. Negativele sunt numerotate și ținute în cutii. Pe lângă colecția de negative, sunt și multe fotografii pe hârtie făcute de Csomafay. Printre ele, portretul lui Áron Márton, episcop romano-catolic arestat de autoritățile comuniste între 1949 și 1955, care a salvat mai mulți evrei transilvăneni de la exterminare, sau portretul disidentului Doina Cornea, în grădina ei.

Ferenc Deák a decupat din filmele foto cele mai bune cadre făcute de-a lungul timpului pentru ziar, mai ales portrete ale unor personalități clujene. „Și le-a dus acasă. „Recunosc ulterior că sunt un hot”, spune Deák rázând. Așa și-a construit o arhivă cu mii de imagini. „Unele dintre ele le-am tăiat pentru mine. Nimenei nu urmărea. Nu interesa pe nimeni.” În ultimii ani, a început să-și trimite arhiva personală. În transe, istoricului Zoltán Tibori Szabó. Sunt peste 10.000 de imagini. O parte dintre ele au fost deja digitalizate și urcate online, alături de Arhiva Minerva, într-un fond separat.

Istoria fotografiei de presă în România încă un subiect cetos, despre care nu există informații coerente, explică artistul Răzvan Anton. Odată cu privatizarea ziarelor și a revistelor în '90, oamenii au plecat acasă cu arhivelile de la locul de munca. „Credeau că gata, se schimbă, o e lume nouă.” Astă a durat mulți ani. Și în timpul călătoriilor au ajuns prin poduri sau au fost aruncate.

„Acestă colecție nu pot fi private”, adăuga Anton. Ele trebuie să existe într-un sistem public, într-o rețea de cercetare. „Arhiva Minerva a fost recuperată de la gunoi. Astă a fost sansa ei.”

Diana Meseșan este reporter la Scena9. Crede că oamenii se pot schimba.